

Regős Judit, Székely András,

Horváth-Varga Anikó és Móczár Luca

Generációk digitális kompetenciáinak változása a koronavírus-járvány alatt

A koronavírus-járvány idején megváltoztak a kapcsolattartás formái. Az elszigeteltség és egymás óvása miatt a családok tagjainak új megoldásokat kellett találniuk a kommunikációhoz. A Szülők Háza és a Kopp Mária Intézet kutatása a 2020-as koronavírus-járvány ideje alatt, a különféle generációk digitális eszközhasználatára, annak változásaira irányult. A kutatás célja, hogy felmérje, milyen szerepet töltek be a digitális eszközök a pandémia időszakát megelőzően, valamint, hogy a járványhelyzet hatására hogyan változott meg ezen eszközök használata. Az intergenerációs kutatás a nemzedékek közötti együttműködésre vonatkozó kérdőív segítségével történt.

Család és iskola együttműködése

A Covid-19 pandémia hatására ugrásszerűen növekedett a digitális eszközök használatának aránya. A különbség leginkább a családokkal való kapcsolattartás és a családi élet támogatásánál tapasztalható. Egyre többen használják ezeket az eszközöket a 60 év felettiek körében.

· Ugrásszerűen megnőtt az internetezők és az interneten eltöltött órák száma. Az internet bár megkönnyíti az emberek életét, de számos veszélyt is rejt, amire a kutatás is rávilágított.

A vírushelyzet alatt, 2020-ban több nemzetközi és magyar kutatás irányult és irányul a digitális oktatás hatásaira, eredményességére, illetve a digitális eszközhasználat változásaira.

Számos nemzetközi kutatás tér ki a járványhelyzet és a karantén mentális egészségre való hatására. A magány/elmagányosodás, szorongás, túlzott

stressz és depresszió gyakoribbá válását a legtöbb kutatás alátámasztja. (Saurabh – Ranjan, 2020, Torales – O'Higgins – Castaldelli-Maia, Ventriglio, 2020) Nemzetközi kutatások terén egy Indonéziában végzett kutatás számol be az online oktatás következményeiről: a vizsgált általános iskola diákjai számára nehézséget okozott a kapcsolattartás, illetve a digitális eszközök folyamatos használatára való kötelezettség növelte a képernyő előtt töltött időt.

A járványhelyzet következményeképpen az idős korosztályban még inkább jellemzővé vált az elmagányosodás és a lelki egészség romlása. (Grünhut – Bodor, 2020) Az idős korosztály digitális eszközhasználatáról és az online világ felé mutatott érdeklődésükről több felmérés is született.⁴⁸, ⁴⁹

A vírushelyzet elsősorban az idősekkel való kapcsolattartásra volt negatív hatással. A Kopp Mária

⁴⁸ Egy 2019-ben végzett felmérés az idős korosztály körében vizsgálja a digitális eszközök és különböző online felületek használatát. A felmérés eredménye, hogy az idősek egyre nyitottabbak ezen eszközök használatára, egyre többen birtokolnak okoseszközöket és számítógépet is. Okostelefonnal, illetve a közösségi oldalak közül Facebook profillal a válaszadók többsége rendelkezett. (Szilassi, 2019)

⁴⁹ Annak érdekében, hogy az idősebb korosztály is könnyebben boldoguljon a digitális világban, IT-készségfejlesztő képzések is rendelkezésre állnak. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az idősebbek egyre nyitottabbak a digitális világ felé. (Vecsernyés A. 2020)

Intézet 2020 májusában végzett kutatása arról számol be, hogy míg korábban a fiatalabb családtagok jellemzően havonta többször, hetente vagy akár naponta találkoztak idős rokonaikkal, a vírus-helyzet következtében ezeknek a találkozásoknak a száma nagymértékben lecsökkent, az esetek csaknem felében teljesen megszűnt. (Generációk digitális kompetenciái, 2021) A karanténhelyzet rendkívül rossz hatással volt az intergenerációs kapcsolatokra, amely komoly hatással lehet a mentális egészségre. Ebben az esetben a karantén az idős korosztály lelki egészségére nézve jelenti a legnagyobb fenyegetést. A lelki megterhelés mellett a fizikai segítségnyújtás hiánya is nehézségeket okoz. (Generációk digitális kompetenciái, 2021) A járványhelyzetre irányuló kutatások megerősítik, hogy jellemzők az online térben végzett új tevékenységek, úgymint a távoktatás, home office, online szolgáltatások igénybevétele, vagy például a kommunikáció online térbe helyezése (pl. Skype). Havasi Virág felmérése kiemeli, hogy a 31-59 éves korosztály kezdett a legtöbb új online tevékenységbe, de emellett az idős korosztály körében is egyre jellemzőbb az online tér használata. (Havasi 2020:104) A tanulmány arra is kitér, hogy az internetes szolgáltatások közül

a válaszadók leggyakrabban sporttal kapcsolatos szolgáltatásokat vettek igénybe, koncerteket hallgattak, múzeumokat, illetve előadásokat tekintetek meg, tanulni kezdtek vagy meditálni. (Havasi 2020: 106) A gyermekek digitális térben eltöltött ideje jelentősen megnövekedett, nagyrészt a távoktatásnak köszönhetően. Az első hullám idején történt felmérések azt mutatták, a családok nagy része gyorsan és hatékonyan reagált a digitális átállásra annak ellenére, hogy jelentős kihívást jelentett a szülőknek az otthonokba szorult oktatási forma. (ld. pl. Engler 2020, Thékes 2020, Osváth és Papp 2020, Engler et al. 2021)

A Kopp Mária Intézet vizsgálata során - amely a koronavírus családokra gyakorolt hatására irányult - kiderült, hogy a családi kapcsolatok és a családokon belüli segítségnyújtás rendkívül fontos eleme a járványhelyzettel való megküzdésnek (pl. családtagok megnyugtató, egymásra támaszkodás, házimunka megosztása). A válaszadók közel fele több időt tudott fordítani a családtagjaira, a családtagok több közös programra szántak időt, mint korábban. Ez alól azonban kivételt képez az idősebb (60 év feletti) korosztály. (Generációk digitális kompetenciái, 2021)

A generációs eszközhasználatot vizsgáló kutatás

A kutatás online lekérdezéssel valósult meg, önkitöltős módszerrel, illetve kérdőbiztos segítségével. A kérdőívet különböző családszervezeteken, intézeteken, idősothonokon keresztül juttattuk el a vizsgált alapsokaság tagjaihoz.

A kutatás két célcsoportja a kiskorú gyermeket nevelők és a 65 év feletti.

Kutatásunkkal azt a feltételezést kívántuk megvizsgálni, hogy a járványhelyzet hatására a családok és az idősek körében is változás következett be az okos eszközök használata tekintetében. Arra voltunk kíváncsiak, hogy vajon a családoknál előtérbe került-e az intergenerációs kapcsolattartás, nagyszülők felhívása, valamint a barátokkal való kapcsolattartás. Emellett arra kerestünk választ, hogy a home office jellegű tevékenységek és az online vásárlás terén is teljesen új, beható váto-

zások mutatkoztak-e meg ebben az időszakban. Választ kerestünk arra is, hogy az online eszközökön történő játék, a közösségi média használata, és egyéb, az infokommunikációs célokra való felhasználás továbbra is fennmaradt-e, illetve, hogy jelentős változás következett-e be az együttműködések és a munka eszközeinek vonatkozásában. Az idősebb korosztálynál az az elméletünk, hogy sokan a pandémia ideje alatt kezdték el használni ezeket az okos eszközöket. Legyőzték félelmeiket és egy számukra teljesen ismeretlen eszközt vontak be a családdal való kapcsolattartás körébe. Az ő életükben gyakorlatilag a digitális eszközök egy új kaput nyitottak a világra. Mindemellert az a feltételezésünk, hogy több esetben, ha csak online felületeken is, de a fiatalok segítettek abban, hogy az idősek még jobban tudják használni ezeket az eszközöket.

A minta jellemzői

A 2020 márciusától Magyarországon is érvénybe lépett járványügyi veszélyhelyzet számos ponton megváltoztatta a családok mindennapos működését.

A kiskorú gyermekek szülei egyik napról a másikra szembesültek azzal a kihívással, hogy gyermekük ellátását otthon kell megoldaniuk, gyakran a saját munkájuk elvégzése mellett. A szülőknek egyszerre kellett elvégezni a saját munkájukat, segítséget nyújtani a tanulásban az iskolás korú gyermeküknek, vagy éppen elfoglaltságot és felügyeletet biztosítani a bölcsődés vagy óvodás korú gyermeküknek, továbbá vezetni kellett a háztartást is. Mivel a legvesélyeztetettebb korosztály a 60 év feletti csoportja, ezért a korábban esetleg nagyszülői segítség igénybevételére sajnos nem volt lehetőség. Ebben az időszakban a családi kapcsolatok nagymértékben átalakultak, hiszen a nagyszülők nem tudták kivenni részüket a családi életből. A kijárási korlátozások és a veszélyeztetettség miatt az idősebb családtagok elszigetelődtek családtagjaiktól. A félelemérzet és a bizonytalanság komoly lelki megterhelést jelenthetett, a hozzátartozóktól, gyerekektől, unokáktól való távollét pedig szintén új, sokak által korábban nem tapasztalt kihívások elé állította őket.

A válaszokat elemezve elmondhatjuk, hogy a nemek arányában komoly eltérés mutatkozott. A kitöltők közel kétharmada nő és csak egyharmada férfi. A megkérdezettek iskolai végzettsége szerint felülreprezentáltak a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők. A válaszadók körülbelül 80%-a rendelkezik érettségivel vagy diplomával.

A kisgyermekeseknél fontos szempont volt, hogy legyen 18 év alatti gyermek a háztartásban, így az elemzés során csak azon kitöltők válaszait vettük figyelembe, akik a szűrő kérdésnél azt jelölték, hogy van gyermekük. A 60 év feletti megkérdezettek 90%-ának van gyermeke, és 80%-ának pedig

már unokája is. Ennek oka vélhetően az, hogy az ezekbe a kategóriába tartozó hölgyek ismerik és követik leginkább a Szülők Háza tevékenységét. Továbbá fontos kiemelni, hogy a KSH 2018-as Digitális gazdaság és társadalom című kiadványa⁵⁰ szerint 2018-ban az összes internethasználó, és ezen belül a gyakori használóknak is több mint a fele (egyaránt 51%-a) nő volt. A több mint egy éve internetezők körén belül a nők kétharmad, a férfiak egyharmad részben voltak jelen, vagyis ebből is fakadhat a női nem felülreprezentáltsága.

A 60 év feletti kérdőívet kitöltők ötöde egyedül él, a kijárási korlátozások és a veszélyeztetettség miatt ők vannak a leginkább kitéve az elmagányosodás veszélyének. A Covid-19 pandémia miatt rengetegen kényszerültek arra, hogy otthonukban maradjanak, így számukra mind a kapcsolattartás, mind pedig az ügyek intézésében óriási segítséget nyújthat a digitális technika.

A megkérdezettek 98,6%-a egy háztartásban él legalább egy kiskorú gyermekkel, és 14,2%-uk együtt él valamelyik nagyszülővel. A válaszadók 18%-a egyedülálló, egyszülős család, ami elmarad az országos átlagtól (29%)⁵¹. A legnépesebb a kétgyermekes családok csoportja, a három vagy többgyermekesek 29%-ot tesznek ki, így az ő válaszaik is felülreprezentáltak a mintában.

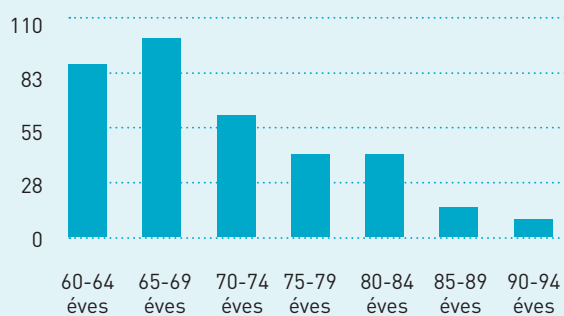
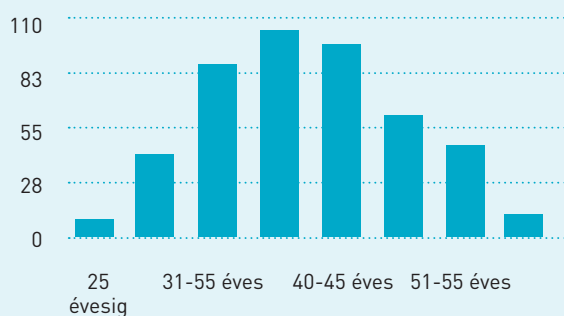
A kérdőívet kitöltők lakóhelye szerint erősen felülreprezentáltak a Budapesten és Pest megyében élők. Az összes kitöltőt figyelembe véve a válaszadók nagyrésze mindkét csoportban ezt a két területi egységet jelölte meg lakhelyéül, a gyermekesek esetében 66%, a hatvan felettiak esetében 59%.

Az életkor a mintában a kisgyermekes családok esetében normál eloszlást követ, az idősebbek esetében a 65-69 évesek közül van a legtöbb kitöltő.

⁵⁰ KSH - Digitális gazdaság és társadalom, 2018 <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/ikt/ikt18.pdf>

⁵¹ KSH, Microcenzus

2. ábra

A válaszadók életkora a vizsgált almintákban N=

Infokommunikációs eszközök a családokban

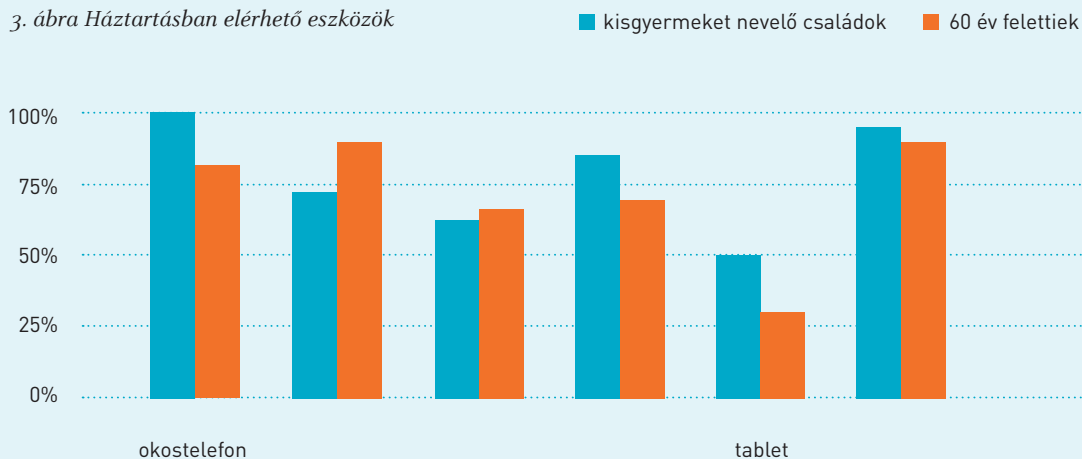
A kutatásban résztvevők esetében mind a kisgyermeket nevelő családok, mint pedig a 60 év feletti korosztály eszközellátottsága kiemelkedőnek mondható.

Jelen kutatásban a válaszadók az országos átlaghoz képest magasabb arányban rendelkeznek a különböző digitális eszközökkel. Ennek legkézenfekvőbb magyarázata az hogy az adatok felvételének egyik módja online lekérdezés keretében zajlott, így specifikusan azt a réteget sikerült megszólítani, akiknek van valamilyen online eszköze.

Az elemzés során felmerült bennünk, hogy vajon az idősebb korosztály milyen mértékben zárkózik el a digitális technikai újdonságoktól. Arra számí-

tottunk, hogy ha nem is teljesen, de azért valamilyen szinten némi ellenérzés lesz bennük ezek az eszközökkel kapcsolatban. Bár Szilassi Andrea kutatása is bizonyítja, hogy az idősök egyre nyitottabbak a különböző digitális eszközök használatára, egyre többen birtokolnak okoseszközöket és számítógépet is, mi mégis kíváncsiak voltunk, hogy jelen kutatás adatiból hasonló, vagy esetleg teljesen ellentétes tendenciákat fedezünk majd fel. Kutatásunk adatai szerint a 60 év feletti korosztály is nagy százalékban birtokol különböző digitális eszközöket. Rendszeresen használják az internetet, a digitális eszközök használata a koronavírus okozta veszélyhelyzet óta összességében inkább megkönnyítette mindennapi életüket.

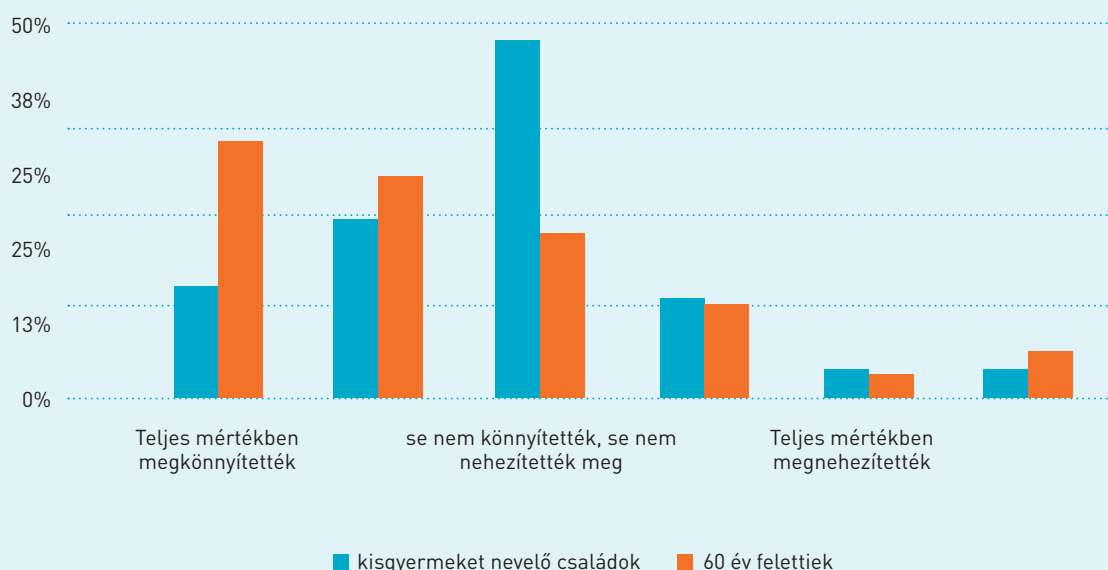
3. ábra Háztartásban elérhető eszközök

A digitális eszközök használatában némi különbség mutatható ki a kisgyermeket nevelő családok és a 60 év felettiek válaszaiban. A kisgyermekes családok 37%-a számolt be arról, hogy az eszközök megkönnyítették az életüket. Legtöbbször, a válaszadók majdnem fele (47%-a) jelezte, hogy nem igazán észleltek változást, a digitális eszközök se nem könnyítették, se nem nehezítették meg az életüket. Meglátásunk szerint azért választhatták ezt a kategóriát a legtöbbször, hiszen a fiatalabb korosztály online jelenléte erősebb, mint az idősebb korosztályé.

A 2020-as Covid-19 világjárvány sokak életét megváltoztatta. A kijárási korlátozások és a veszélyeztetettség miatt a 60 év felettieknek óriási szüksége volt arra, hogy minél hamarabb megbarátkozzanak a digitális technikával (ha eddig esetleg még nem tették), hiszen ez nagymértékben javíthatja az életminőségüket. A válaszadók közel 62%-a nyilatkozott arról, hogy a digitális eszközök használata a koronavírus okozta veszélyhelyzet óta összességében megkönnyítette az életüket.

4. ábra: A digitális eszközök használata a koronavírus okozta veszélyhelyzet óta összességében inkább megkönnyítették vagy megnehezítették a mindennapi életét?

Segítségnyújtás szempontjából nincs számottevő különbség a két csoport között, a kisgyermekesek és az idősebbek is tudnak környezetükre támaszkodni valamilyen szinten. Különbséget ott találunk, hogy míg a 18 év alatti gyermekes családok nagy része saját háztartásán belül kap leginkább segítséget, addig az idősebb generáció leginkább a közvetlen környezetére számíthat. Ennek oka vélhetően abban keresendő, hogy mivel a fiatalabb generáció használja a legtöbbet a digitális eszközöket, ők rendelkeznek a legnagyobb tudással ezen a területen, így az együttélés következtében a szülők könnyen és gyorsan segítséget kaphatnak felmerülő kérdéseikre. A kutatásban

a 60 év felettiek fele egy-, vagy kétszemélyes háztartásban él, így ha segítségre van szükségük, ők leginkább közvetlen családtagjaikhoz fordulhatnak (gyermek, unokák).

A digitális eszközök használata mindkét csoport esetén hasonlóan alakult. Munkavégzés szempontjából a növekedés vélhetően a távmunka, vagy a megosztott munka (távolléti és jelenléti munkavégzés váltakozva) eredménye, melyet a munkaerőpiaci résznél vizsgáltunk meg. Ez a két változó egyenesen arányosan változik, ha többen dolgoznak a veszélyhelyzet óta otthon, akkor többen is fogják a digitális eszközeiket munkavégzésre használni.

Az idősebb korosztályt tekintve egyértelműen látszik, hogy a koronavírus hatására ugrásszerűen növekedett a digitális eszközök használatának az aránya.

A legnagyobb növekedés családi élet támogatását szolgáló lehetőségek kihasználásában érhető tetten, itt háromszorosára növekedett azok aránya, akik naponta veszik igénybe ezeket a lehetőségeket. Emellett az egészségügyi szolgáltatások igénybevétele és az online bevásárlás az, aminek lehetőségével számottevően több 60 év feletti válaszadó vett igénybe. Ennek oka vélhetően a bizonytalanság és a félelemérzet, próbálták minimalizálni házon kívül töltött tevékenységeket.

A digitális eszközök használatát a legtöbben az információszerzés miatt tartják hasznosnak, így a korlátozások ellenére sem érzik magukat elzárva a világtól. Gyakorlatilag ugyanilyen fontos az internetnek a kapcsolattartásban nyújtott szerepe. Látható, hogy az idősek számára az inter-

net elsősorban azt a lehetőséget jelenti, aminek segítségével csökkenthetik a bezártság okozta magány, egyedüllét érzését.

A megkérdezettek jelentős része (44,8%) semmilyen ellenérzésről nem számolt be, és csak egyötödük számára jelent nehézséget a digitális eszközök használata. Minden egyéb indokot az elutasításra kevesebb, mint 10% jelölt.

Elmondható, hogy az internetes biztonság területén az idősebbek éreznek hiányosságot. Csak harmaduk érzi biztonságban magát az online térben, 40% számára nehéz eldönteni, mi igaz és mi nem. Kétharmaduk számára azonban rendelkezésre áll olyan személy, akihez segítségért, tanácsért fordulhatnak, ami jelentősen ellensúlyozza ezt a bizonytalanságot. A biztonság kedvéért több, mint a fele a megkérdezetteknek rendszeresen tájékozódik az internetes átverésekről, ennek ellenére majdnem 20% számolt be arról, hogy volt már internetes átverés áldozata.

Gyermekek online tevékenysége

A kisgyermekes családok esetén a gyerekek jelentős része (58,2%) vett részt valamilyen online oktatási formában. Figyelembe véve, ez mennyire nem volt ezt megelőzően jellemző, feltételezhetjük, hogy nagy részüknek ez sok új jellegű megterhelést, nehézséget okozott.

Hatalmas mértékben nőtt az interneten eltöltött órák száma a gyermekek körében a szülők beszámolója alapján, a veszélyhelyzet előtt átlagosan 0,6, a veszélyhelyzet alatt 3,65 órát töltöttek el naponta. Csaknem az ötödére esett azok száma, akik egyáltalán nincsenek fenn az interneten, és tizenkétszeresére nőtt azok aránya, akik 3-7 órán keresztül vannak online. 3,5-szörös lett azok aránya, akik 8 vagy több órán keresztül végeznek valamilyen online tevékenységet.

Habár ezek az időbeli emelkedések az online oktatásnak köszönhetőek, kétséges, a szülők milyen mértékben tudják ennyi ideig figyelemmel kísérni

gyermekük tevékenységét, így jelentősen megnő a kisgyermekes internetes veszélyeztetettsége. Ezért nagyon fontos a digitális tudatosság növelése a családok, szülők körében.

A veszélyhelyzet kihirdetése után a kiskorú gyermekek szülei egyik napról a másikra szembesültek azzal a kihívással, hogy gyermekük ellátását otthon kell megoldaniuk, gyakran a saját munkájuk elvégzése mellett. A szülők jelentős része egyszerre kénytelen végezni a saját munkáját, segítséget nyújtani a tanulásban az iskolás korú gyermekének, elfoglaltságot és felügyeletet biztosítani a bölcsődés vagy óvodás korú gyermekének, és vezetni a háztartást. Ennyi teendő mellett nehéz időt szánni arra, hogy a szülők teljeskörűen ellenőrizték gyermekük internetes tevékenységeit is, holott a digitális tudatosságra nevelés komoly feladat.

Összegzés

A felmérés eredményei alapján egyértelműen látható az internetes tevékenységek szerepének, fontosságának növekedése, az élet gyakorlatilag minden területén. Ennek nagyon sok pozitív oldala van, de óvatosságra is int. A kisgyermekes családok életében nagy kockázat az interneten eltöltött idő. A pandémia előtti időszakhoz viszonyítva jelentősen megnőtt a gyermekek által az interneten eltöltött órák száma, ami mögött egyrészt az online oktatás áll, de kétséges, a szülők minden esetben nyomon tudják-e követni, mivel töltik a gyerekek az időt – a gyerekek csaknem 70%-a 3 vagy több órát tölt naponta online tevékenységekkel a vírushelyzet előtti 8%-hoz képest, 10%-uk 8 órát vagy többet a 3%-hoz képest. Ekkora változást nagyon nehéz megfelelően követniük a családoknak.

Munkavégzés területén jelentős változások is inkább a kisgyermekes családok körében történtek, körükben csökkent jelentősen a teljes munkaidőben dolgozók aránya, az idősebbeket, a nyugdíjas helyzetük miatt, ez kevésbé érintette, és aki közülük dolgozik, biztonságosabbnak is érzi az állását.

A kockázatok, nehézségek mellett azonban nagyon sok a kedvező változás. A vírushelyzet alatti elzártság ráébresztette a családokat a személyes találkozások fontosságára. A barátokkal, ha a találkozások mennyisége nem is, de a kapcsolattartás jelen-

tősen nőtt napi szinten, és így ez egyértelműen az online, interneten keresztüli megoldásokkal, eszközökkel történik. Ez ugyanúgy igaz a fiatalabb és az idősebb korosztályra. Eredményeink azt mutatják, az idősebb korosztály is „vette az akadályt”, és rugalmasan használni kezdte azokat a csatornákat, amelyeket a vírushelyzet előtt még kevésbé vett igénybe.

Az idősebb korosztályt tekintve egyértelműen látszik, hogy a koronavírus hatására ugrásszerűen növekedett a digitális eszközök használatának az aránya. A különbség leginkább a családokkal való kapcsolattartás és a családi élet támogatása terén tapasztalható. Amennyiben az élet egyéb területeit nézzük, még az idősebb korosztály körében még nagyobb mértékű az online eszközök használatának növekedése, legyen szó bevásárlásról, egészségügyi szolgáltatásokról vagy kikapcsolódásról. És bár ezt a kényszer szülte, ennek ellenére a többség pozitívnak ítéli a digitális eszközök használatát, és nem érzi magát elveszettnek. Mindamellet érezhető, hogy a sok információ, az internetes átverés lehetősége kissé bizonytalanná teszi az idősebbeket.

Összességében elmondható, hogy minden generáció áttért az internetes megoldások szélesebb körű alkalmazására az élet legtöbb területén, amihez az idősebbek jelentős része is rugalmasan alkalmazkodott.

Felhasznált irodalom

Engler Ágnes (2020) Távolléti oktatás a családok aspektusából. *Civil Szemle*, 17. Különszám. 117-132.

Engler Ágnes, Markos Valéria és Dusa Ágnes Réka (2021) Szülői segítségnyújtás a jelenléti és távolléti oktatás idején. *Educatio* 30 : 1 72-87.

Fekete Mariann (2020) Digitális átállás – az első hét tapasztalatai. *Iskolakultúra*, 30. évf. 9. sz. 77-95. <http://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/33502/33177> (letöltés ideje: 2020. 11. 10.)

Fekete Tamás, Porkoláb Ádám (2020) Karanténpedagógia a magyar közoktatásban. *Iskolakultúra*, 30. évf. 9. sz. 96-112. <http://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/33491> (letöltés ideje: 2020. 11. 20.)

Grünhut Zoltán, Bodor Ákos (2020) A fizikai (társadalmi) távoltagestől a társadalmi szolidaritásig. Járványügyi fokozott veszélyeztetettség Magyarországon és Európa más országaiban a fizikai és lelki egészség, továbbá a társas kapcsolatok és a szubjektív jólét szempontjából. <http://open-archive.rkk.hu:8080/jspui/bitstream/11155/2227/1/grunhut-covid-2020.pdf> (letöltés ideje: 2020. 11. 11.)

- Havasi Virág (2020) Mi változik életünkben a Covid-19 hatására? In: Szabó-Tóth K. – Szepessy P. (szerk.) Szellem és Tudomány. Láttele a járványhelyzetről. Miskolci Egyetem, 2020/2. sz. 87-116.
https://atti.uni-miskolc.hu/docs/SzellemesTudomany2020_2.pdf#page=87 (letöltés ideje: 2020. 11. 11.)
- Kenesei Zsófia (2020) A technológia használatának segítő tényezők idős korban. Vezetéstudomány – Budapest Management Review. 51. évf. 10. sz. 15-28. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2020.10.02> (letöltés ideje: 2020. 11. 26.)
- Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (2020) A koronavírus családokra gyakorolt hatása. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/KINCS_koronav%C3%ADrus_család_1000FŐS_CATI_rövid1.pdf (letöltés ideje: 2020. 11. 11.)
- Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (2020) A koronavírus-járvány családokra gyakorolt hatása az első hullám idején. Kutatási gyorsjelentés. <https://www.koppmariaintezet.hu/docs/I.%20A%20koronav%C3%ADrus%20családokra%20gyakorolt%20hatása%20az%20első%20hullám%20idején.pdf> (letöltés ideje: 2020. 11. 11.)
- Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (2020) Digitális oktatás az iskolában, otthoni tanulás a családokban a koronavírus-járvány első hulláma alatt. Kutatási gyorsjelentés. <https://www.koppmariaintezet.hu/docs/II.%20Digitális%20oktatás%20az%20iskolában,%20otthoni%20tanulás%20a%20családokban.pdf> (letöltés ideje: 2020. 11. 11.)
- Lanszki Andrea (2018) Tizenévesek digitális eszköz-használati szokásai – Egy felmérés eredményei https://www.researchgate.net/profile/Anita_Lanszki/publication/324603622_Tizenevesek_digitaliszeszkoz-hasznalati_szokasai_-_Egy_felmeres_eredmenyei_Teenager's_use_of_digital_technology_-_Results_of_a_survey/links/5ad8a0ef458515c60f591bef/Tizenevesek-digitaliszeszkoez-hasznalati-szokasai-Egy-felmeres-eredmenyei-Teenagers-use-of-digital-technology-Results-of-a-survey.pdf (letöltés ideje: 2020.11.26)
- OSVÁTH A. & PAPP Z. A. (2020) Digitális fordulat az oktatásban? A digitális távoktatás tapasztalatai, lehetséges következményei. Szellem és Tudomány. 2020/2. pp. 179-204.
- Putri, R. S., Purwanto, A., Pramono, R., Asbari, M., Wijayanti, L. M., & Hyun, C. C. (2020) Impact of the COVID-19 pandemic on online home learning: An explorative study of primary schools in Indonesia. International Journal of Advanced Science and Technology, 4809-4818.
<https://search.bvsalud.org/global-literature-on-novel-coronavirus-2019-ncov/resource/en/covidwho-830197>
- Saurabh, K., & Ranjan, S. (2020). Compliance and Psychological Impact of Quarantine in Children and Adolescents due to Covid-19 Pandemic. Indian Journal of Pediatrics, 1. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7257353/> (letöltés ideje: 2020. 11. 11.)
- Székely András – Hal Melinda – Herpay Kamilla – Kurimay Tamás (2020) Felmérés a COVID-19 járvány társadalmi, fizikai és mentális szubjektív hatásáról. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért.
- Thékes István (2020): COVID-19 vírusjárvány miatti hazai távoktatás digitális megoldásainak elemzése. In: Kozma Gábor (szerk.): Fejezetek a COVID-19-es távoktatás digitális tapasztalataiból. Szeged: Gerhardus Kiadó Szeged, 7-17.

Egyéb források

- KSH - Digitális gazdaság és társadalom, 2018
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/ikt/ikt18.pdf> (letöltés ideje: 2020. 11. 26.)
- KSH – A háztartások életszínvonala, 2019 <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/hazteletszinv/2019/index.html> (letöltés ideje: 2020. 11. 26.)
- KSH - Munkaidő-csökkentés az alkalmazottak körében 2020, <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/munkerohelyz/munkaidocsokk/index.html> (letöltés ideje: 2020. 11. 26.)
- Szilassi Andrea (2019) Idősek a digitális világban. Online felmérés. <https://www.netnagyklub.hu/2019/06/23/idosek-a-digitalis-vilagban/> (letöltés ideje: 2020. 11. 20.)
- Vecsernyés Anna (2020) Digitális kíváncsiság és versenyképesség 45 felett.
<https://ivsz.hu/hirek/digitalis-kivancsisag-es-versenykepesség-45-felett/> (letöltés ideje: 2020. 11. 20.)